

Rafel Ortiz

PRETÈRIT CANELLENC

*Petita història
d'un poblet Empordanès*

Panoràmica, de Canelles estant

Curiosament l'any 1992, quan va finalitzar la restauració de l'ermita de Canelles, en molt pocs anys següents, va completar-se el darrer èxode dels antics pobladors d'aquest llogaret privilegiat.

Per a celebrar-ho, aquell dia d'estiu de 1992, es va fer un dinar popular a la placeta que hi ha a l'entrada del veïnat. Ara completament remodelada i condicionada.

Alguns dels assistents ho van fer per darrera vegada en la seva vida.

La restauració i el reinici de les activitats a l'ermita, van anar seguides de la defunció dels darrers pagesos, i l'èxode definitiu de famílies primigènies.

Gent arrelada a aquest vilatge. Persones que, alternant moments d'alegria i una certa folgança, havien passat per vicissituds de fam, fred, calamitats naturals, aiguats, sequeres... Pagant amb l'austeritat la seva perseverança i resiliència per viure i sobreviure del que la natura els donava.

Era gent feliç malgrat tot, tenien i tenen un somriure com a posat natural.

A finals del segle XX, hi havia missa cada mes. La gent de tots els masos de la zona hi venien. Perquè també en acabar l'acte religiós, des d'antuvi, es formaven al replà de l'entrada cercles de conversa, a on es comentaven les darreres novetats a les famílies, i els successos de la comarca. I fins hi tot es feia a vegades algun tracte de serveis o intercanvis, a on la paraula donada tenia valor notarial.

L'església lluia ara una cara nova, resplendent i neta; rejuenida. Els feligresos però, al meus voltants de veïnatge, anaven any rere any, desapareixent. No recordo a quants funerals vaig assistir. Ara me'n penedeixo de no haver fet fotografies d'aquella bona gent, i d'aquelles rotllanes conversacionals, sovint rialleres i alegres.

Però com que la vida segueix, a principis del segle XXI el vilatge del poblet s'anava refent. I també de mica en mica es va anar omplint de nova gent. Fins al punt que a hores d'ara, no hi cap cap casa deshabitada. I encara se n'han construït de noves.

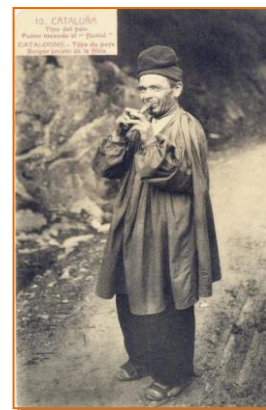
Nous pobladors sense cap vincle, ni tan sols familiar, amb el passat. Amb projectes i costums i formes de viure, que ja no tenen res a veure amb l'antic tarannà del llogarret. La terra i els seus fruits, el bestiar, la cacera, la pesca... Ja no són el seu modus vivendi. Aquest nous residents desconeixen què va esdevenir de bell antuvi en aquest lloc, i com s'havia viscut aquí "antes".

No hi ha, que jo sàpiga, cap compilació històrica dedicada només a Canelles. Per això faig aquest escrit, resum de la vida i el passat històric de Canelles. Per què tard o d'hora, no quedarà cap dels antics vilatans a qui pogué preguntar, i escoltar vells relats locals; per tant la tradició oral sobre la quotidianitat i els vells coneixements per sobreviure en aquest racó de Catalunya, s'esvaniran enduts per una gèlida tramuntanada.

Em disculpareu si manquen dades o hi ha alguna imprecisió, no sóc pas historiador, ni sociòleg, ni periodista, ni un científic estudiós del poblament rural. Només algú que se sent agraït per l'acolliment rebut, i que estima aquest llogarró, senzill, pacífic i privilegiat.

Algunes imatges incorporades no corresponen a Canelles, els dibuixos són de Joan Junceda, i altres dibuixants de principis del segle XX. (vegeu : Museu Rural De Catalunya i museu Victor Balaguer)

Si creieu que hi ha alguna errada, o be voleu aportar alguna informació a aquest opuscle, m'ho podeu fer saber enviant-me un correu a: animacioglobal@gmail.com

Ep!

El recull que segueix surt d'una llarga entrevista realitzada a la Carme Brugués i en Mariano, publicada ja a la revista *La Nava*, de Navata. La vàrem fer conjuntament amb la Núria Feixas.

Aquest Matrimoni ha viscut sempre a Can Quelic, i ha estat el darrer a marxar del Veïnat de Canelles . Com altres "residents de tota la vida", encara venen sovint per aquest seu lloc d'origen, mantenen viu un hort. (2019)

La Carme i família, varen estar-se sempre fins a l'any 1991, en què decidiren anar a viure a Pontós. Els seus pares i avis també havien estat sempre a Canelles.

En Mariano i la Carme amb la Marina, La darrera nena

nascuda a Canelles, el 2000,

La infància

La Carme em comenta que tenen uns records "Estupends" de la seva vida de petita, i es lamenten que ara no hi ha l'harmonia que hi havia abans.

Cap als anys 40, del segle XX, eren unes 15-16 mainades, la majoria anava a estudi a Pontós, els de mas Juncarol i els masos més avall anaven a Navata.

Anàvem a peu a l'escola. Per anar a Navata hi havia una passera a la Riera Alguema, amb una corda.

No va ser fins l'any 1961 en què es va arreglar el pas. La Diputació va donar 50.000 pts pels paletes , en Pineda i en Poch. Altres veïns , homes de Canelles, també van treballar-hi. Al costat hi havia unes passeres de pòrtland, però l'aigua o algun tronc, se les va emportar , era l'època d'en Jaume Planes.

Si anàvem a Navata , hi anàvem a peu, i si era l'estiu preniem una Fanta per veure, que cal imaginar com haguera de ser de calenta! De vegades es paràvem a la font de l'arbre. Prop de Can Miró.

A Navata recordo que hi anàvem a buscar botifarres. Que bones que eren. Abans de carn en menjàvem poca, els dies de festa, quan venia algun parent, els altres dies re de re, bròquil amb patates i encara.

Allà al pati ballàvem, un agafava una paella i qui sabia cantar cantava i nosaltres ballàvem.

Fèiem excursions, cap a St. Nicolau i quan s'acabava el berenar agafàvem el camí cap a Canelles

Ens inventàvem carrasques, amb una roda feta d'un soc tallat ben prima hi posàvem un broc a dins i amb una canya el fèiem córrer. Ens les feia el meu pare. També en feia nines amb els xalots (frens) d'un carro, quan eren vells els treballaven bé i era una nina. Les nines de debò no les coneixiem.

Quan tenia deu anys em vàrem tancar a les escolàpies a Figueres, interna. Clar, com que no hi havia cotxe, no hi havia res per anar des de Canelles.

Si viatjàvem, quan arribàvem a Navata amb la TEISA, amb una maleta de roba i una altra amb els llibres, i cap a Canelles. No hi havia ni una ànima que ens vingués a buscar. Veniem cada tres mesos. Tot Sants, Nadal i setmana santa.

Jo mirava per la finestra que donava cap a Cabanes hi pensava, que estan bé aquella gent, amb aquells sembrats que tenen amb aquella olor, i tu aquí dins clavada entre aquestes parets. Ho vaig passar negre.

Llavors em pensí que els meus pares pagaven 500 pts pel col·legi. Era una barbaritat.

Corriem amb una il·lusió per poder agafar la TEISA que llavors era al cap de munt de

la rambla. Un dia corrent vam passar per allà davant de les tripaires, tot era ple de budells i tot això. Vam caure amb la Maria de Can Terrades i amb les mitges plenes de budells i de tot i la maleta al coll cap a la TEISA qualsevol es quedava per allà a Figueres. Com devíem deixar els seients! Ara veus tot de cotxes davant de l'escola...

Quan veníem a estudi, a qui a Pontós, fèiem un teatre per fer algun cèntim per anar d'excursió. Sabeu on anàvem? Cap a Jafre, a Banyoles, a Cornellà de Terri, Unes grans excursions!. Un noi d'aquí Can Fares quan van anar a excursió a Roses, quan va ser a Roses va preguntar a la seva mare "Mare quan farem l'excursió" . Vés a saber que es pensava.

Estrenàvem un vestit per any, normalment pel ram (*el dia de rams*), però havia de servir per a tot l'estiu i si estrenaves una brusa també. I si tenies la desgràcia d'agafar-te l'abric amb un ferro d'aquell de punxes i et feies un set au!, tot l'hivern amb un sorgit. Mare de Déu!

El dia a dia “d'aquells temps”

Fèiem la farina, el papa (el pare de la Carne) la portava de Calabuig, fins i tot un dia i va portar una gallina, es veu que devia estar dintre de les bosses del carro.

Després la portàvem al flequer i teníem uns mesos de pa gratis.

Abans tothom es feia el seu pa, a Canelles . Portàvem unes estepes, uns romanins i es sentia una olor a tot el poble... Però es clar aquell pa era molt amassat, una crosta gruixuda, durava molt. Tothom se l'havia de campar com podia, perquè en un poble com Navata de seguida hi havia un flequer, però aquí a Canelles se l'havien de fer.

Canelles era un poble en què, si un plorava, plorava tothom. S'ajudaven , si passaven la grip tots anaven a ajudar, i a Navata també devia ser igual.

La mama anava a buscar bolets a Pols, a Costa Rasa i amb l'àvia de la Rosa de Mas Camps anaven a vendre'ls a Figueres a peu .

Fèiem intercanvis, el que tenia oli se'l venia i l'altre li donava unes espartenyas, mongetes. El que tenia.

Ens fèiem el sabó. De les desperdícies de l'oli del porc, fèiem un perol de sabó.

Hi havia moltes oliveres, de vinya només pel consum. Veies uns olivars nets... Després va venir aquell fred tan terrible del 1956. Va matar moltes oliveres.

Jo en aquells moments estava interna en les escolàpies de Figueres i com que no hi havia calefacció no ens deixaven sortir del llit del fred que feia.

Anàvem a collir olives petits i grans. Tothom plorava amb la mort de les oliveres, però fins llavors va ser una riquesa.

Veníem de collir olives i estàvem rebentats però encara ens paràvem sota alguna alzina per recollir aglans pels porcs, perquè llavors no es donava pinso als porcs. Aquell porc era molt bo i tres mesos abans de morir li donàvem blat de moro. Eren tan bons, matàvem els porcs quan feien 120kg i allò era Ole! Allò era com un pata negra!

Per fer les feines del camp teníem mules, cavalls. Segàvem amb "l'aparato" aquell i anàvem fent gavelles. A dins de cada camp hi havia una planta, una figuera o alguna cosa per l'ombra i per anar a fer les nou hores. Això era després de l'esmorzar i abans del dinar, per deixar reposar al bestiar i per menjar una mica nosaltres, un tall de llonganissa, un borrego. Era intel·ligent la gent.

Ara amb els tractors els han tret tots. Anaves a segar amb l'euga o amb un cavall, o amb una mula coixa, i anaves fent garbes o gabelles i després els garballons. Batre amb un roc (el roc de vares) que portava dents i una mula que tirava i ho aixafàvem tot. Llavors no hi havia màquines de batre.

Però era molt maco abans en els camps hi feies blat de moro, mongetes, de tot. Hi havia síndries, melons. Quan anàvem a Navata si tenies set agafaves un meló i anava perfecte.

Teníem un hort molt gran, era lluny i hi estàvem quasi tres quart d'hora per anar-hi. A sota a Can Cases era ple d'hortos i de viviers. Nosaltres el teníem cap al costat de Pontós. Hi teníem tres pous. I quan la mama tenia un viver ple d'aigua anava al del mig i feia venir aquella aigua d'aquell viver i llavors ella amb una altra galleda anava tirant aigua (palanca) i ajuntava les aigües i corrien més.

Fèiem moltes mongetes pels camps que ara no es pot fer.

Allà fèiem uns berenars... amb verdolagues, tomata. El pare un dia va dir: “el dia que tinguem un motor ja veuràs, farem una taula d'aquestes tan grosses que menjarem a base de bé, llavors sí que ens ho passarem bé”. Vam comprar el motor, i amb 5 minuts l'hort tot regat i nosaltres sense berenar. Mai més berenar, ni es va fer la taula, i encara havíem d'estirar el motor.

Llavors com que no hi havia llum ens la fèiem, amb unes bateries i una dinamo i el motor que pujàvem cada cop de regar. Quan arribàvem érem morts, perquè hi havia pendent. Era un motor Fita que pesava una bestiesa.

L'havíem de posar en marxa perquè hi hagués un bon llum, teníem llum d'oli, de carbur. Ens hi vèiem més que ara, ara marxa el llum i amb les espelmes no ens hi veiem.

Anàvem a mercat tots en carros, tartanes i carretes i de dalt del trencant de Garrigàs fins a Figueres aquella corrua de carros i carros, l'un abrigat amb una saca, l'altre amb una manta...

Nosaltres a Figueres no hi anàvem caminant, primer amb carro, després amb bicicleta, amb moto..

Un dia que teníem patates per vendre anàvem a mercat amb la moto vam posar un sac de patates al davant a darrere una cistella de conills. Ella portava un cistell d'ous al braç i al mig portàvem un sac de pebrots, i a la pujadeta de mas Castellà en una pedreta: *Plash!* ; tot per terra! Ous trencats, pebrots aixafats... hauries d'haver vist els pobres conills! I au, a tornar cap a casa amb els genolls esparracats. Ja havíem fet el mercat amb poca estona.

Si vèiem passar el Sr. Carbonell (el metge) amb bicicleta ja dèiem, valguem Déu, deu haver-hi algú molt malalt, en passa alguna de grossa. Ara tots fem cua allà a l'ambulatori, allà amb el metge, valguem Déu...

Nosaltres vivíem del porc i de quatre pollastres que matàvem. Una vegada que nevava volíem matar pardals. Com que teníem tanta gana de menjar carn. Ara ni pardals, mataria jo. Vaig posar una fusta amb un pal al darrere, tu estiraves i mataves tants pardals com volguessis. I vaig matar una gallina. Oh! quina pena!. La mare ens volia matar a tots.

Venia el peixater, que venia de Roses amb bicicleta i el portava dins de fulles de col, imagineu-vos si el peix havia de ser fresc!. Si hagués portat el peix d'ara només quedarien espines.

Quan eren joves, jo recordo que sentia que a cada casa, quan s'aixecaven els grans, es posaven a cantar i a xiular amb una alegria... i ara en sentir un que canta ja dius: pobret aquest ja ha begut oli!

Jo trobo que abans hi havia més companyonia. És una pena. Ara amb els cotxes la gent quasi no es coneix, només corren i corren... i res.

Abans quan s'acabava de treballar un camp s'agafava un càvec i es treballaven les vores i s'hi podia passar com en un corriol. Ara amb els tractors treballen igual els camps però els marges no.

Els boscos eren nets, tot servia, la branca petita cap a la bòbila i també es feia carbó. A Canelles n'hi havia de fitxes, a tocar el transformador, anant cap a can Borràs encara hi ha un forat que és on n'hi havia una.

El peix el portàvem amb bicicleta i també venia una dona de Pontós a peu, amb una "desca" carregada de sardines i fulls de col, les balances. Imagineu-vos quin sacrifici travessar el riu. Venia de Can Siu.

També venia un marxant a portar roba, crec que encara passa el seu fill per Navata. Venia de Castellfollit de la Roca. Primer venia amb el cotxe de línia amb uns "fardos" que jo no els hauria pogut portar, i aquell home si, tot i així va morir a 90 anys. Anava a peu d'aquí cap allà, a Ordis...

Portava com un llençol ple de roba a l'esquena i una maleta plena de sabons i colònies. Com que la gent no sortia a enlloc... Feia igual que el capella quan anava a fer el salpàs, seguia totes les cases del poble fins a Can Parès. L'avi de Can Matell, que estaven a Can Miró a vegades venia a ajudar-lo a portar les maletes. Però era curiós, perquè si en una casa volien només un mocador, ell ho desfeia tot i els ho ensenyava i ho tornava a arreplegar.

També venia en Miquel de Can Xec, a refer-nos els matalassos amb un feix de bastons a l'esquena i cap a Canelles a peu. Tot es feia a peu.

En Tomàs Pansa venia a ferrar-nos el bestiar, venia amb un cabàs amb les eines i la bicicleta.

Les trementinaires també passaven amb maletes plenes de flascons. També un senyor a buscar pells. Abans els carnisers mataben i tallaven el xai per la pell, ara no, s'ha perdut.

Les Festes i el lleure

Venia la festa major a l'agost. Matàvem pollastres, i normalment es posaven a baix el pou, però com que a casa no n'hi havia, els posàvem a l'estenedor. Feia un altre temps, teníem un clima més normal.

Venien els músics a casa els dos dies a dormir i a esmorzar, per dinar anaven per les cases uns a Can Cases, altres a Can Àlguem. A vegades n'hi havia que estaven a més d'un km un de l'altra.

A fer fonda venien els de Can Tronco, d'Ordis, els de Can Aulet, i uns de Borrassa.

Venien tots els de Navata, a peu, tots els d'Espinavessa, els de Borrassà, els de Bàscara, els de Parets d'Empordà, i tots a peu. Veies totes les carreteres plenes de gent, tots a peu.

Venia en Batlló, dos o tres dies abans, a portar les begudes.

Els hostalers venien a vendre veure, rostit, bocadillos, ànecs. Posàvem taules i bancs de fusta, feien foc i portaven unes sacades de pa...

La festa es feia a la plaça, allà a l'entrada a sota les alzines que era molt net. Hi havia unes alzines molt grosses. Tota la gent es posava a sota les alzines. Hi ha una alzina petita que no deu poder créixer que hi penjàvem un llum d'oli.

L'era era plena d'argila i la ruixàvem una mica, no massa perquè l'aigua no sobrava.

Quan sortíem de ballar semblava que veníem de batre, tots plens de pols, però era molt divertit.

La festa era el 3 y 4 d'agost i jo plorava quan marxava l'orquestra, perquè s'havia acabat la *jarana*.

A la festa de Canelles fins i tot venien joves des de Puigcerdà. Era la manera de trobar parella d'aquells temps; desplaçar-se als llogarrets on hi feien festa patronal anual.

Senties l'orquestra refilant dins l'església i veies tota la gent pujant i baixant del riu. El jovent al matí s'anava a banyar al riu, i al migdia cap a la una, pujàvem per les sardanes o per menjar. Aquells hostalers tenien ànecs, tenien de tot i fèiem uns bons tiberis, i després de les sardanes de la tarda es quedaven per a la nit al ball.

La festa era de dos dies. La gent anava a dormir a casa seva, però per anar cap a Navata a vegades devien estar 2 hores perquè, quan et quedaves a recollir, els senties amb unes rialles...

Hi havia aquell noi de Can Geli que sabia música i es posava a fer giragonses al davant de l'orquestra, i en Musa amb allò d'embolicar les ampolles de xampany sobre el cap, i vinga a ballar.

La festa es pagava amb la rifa d'un parell d'ànecs.

A la d'estiu a més fèiem un partit de futbol en un camp d'Userda, amb unes punxes!... i a més feia pujada.

Una vegada van venir l'orquestra "Llorens i sus munchachos" de Sta, Coloma de Farners. Després venia també la de Tortellà, la de "la cansalada". Sembla que una vegada els van fer anar a dormir en un lloc que hi havia un rebost, i es van emportar una cansalada, i per això els deien els de la cansalada de Tortellà. Ells ho sabien i no els sabia pas greu. La gana fa fer moltes coses.

(Una anècdota d'aquells temps -en què les festes i l'hora del ball, servien perquè noies i nois fessin amistat i es fessin noves parelles de "nòvios"- és que va haver-hi un moment que només hi havia pubilles, no hi havia hereus en tot Canelles!)

La festa petita era per Sant Esteve. Fèiem un tiberi, venien els parents. Hi havia missa, però no hi havia ball.

A Can Vidalic hi havia ball, hi anaven uns homes amb un Manubri, i un portava un got a cada butxaca, una ampolla d'anís i una ampolla de garnatxa, passava pel mig de les parelles, els preguntava si volien veure, si li deies que si et preguntava que si beviem tots dels mateixos gots. Feia quartos.

Fèiem foc a Canelles, quan feia tramuntana l'havíem d'apagar, perquè feia massa fum.

Per la festa major venia una dona a casa a mirar si li deixàvem plomar els pollastres, i les oques per tenir les plomes, per fer coixins o aquestes coses.

Els dies festius.

Veníem a cine a Navata, agafàvem el nostre entrepà i cap allà a peu. Deixàvem el nostre equipatge a Cal Ferrer.

Hi havia en Xico de Can Cases, que agafava el camí i anava a ballar Figueres a peu, i és clar, com que no havia caminat gaire... amb els seus amics rambla amunt i rambla avall, i llavors anava al Casino a ballar. Finalment, ben cansat, tornava a agafar el camí i cap a Vilafant, Ordís, Sant Nicolau i cap a casa.

L'Església de Sant Esteve (i Sant Pelegrí)

Al principi el capella, Mn. Llorens Castanyer, que era de Banyoles, feia missa tres cops a l'any. Per St. Antoni venia a beneir el bestiar, i després venia per l'Agost a la festa del Veïnat. Finalment per St. Esteve, al Nadal.

Mn. Pere Font va dir que no podia ser, i volia fer missa cada 3r. Diumenge. Al començament venia una gran gentada, no s'hi cabia. En aquells temps a Can Geli era ple de gent, a Mas Juncarol també, els masos eren plens de gent, hi vivien famílies senceres, venien també els de Can Llàmbert (*cap a Espinavessa*).

La reconstrucció de l'església va ser gràcies a Mn. Pere Font, va començar quan als revolts de l'església saltava l'arrebossat, i dèiem : mira quines arcades tan maques!

Primer, per reforçar-la en Pineda van posar uns tirants, però més tard es va posar unes malles a dalt del taulat i va quedar molt lligat.

Estava remolinada, no hi havia pintures. El meu pare deia que hi havia un altar de marbre amb uns angelets que tocaven. Deia que era una preciositat i amb la guerra va quedar tot esmicolat. Hi havia també la Mare de Déu dels Dolors, que era una talla a que la gent hi posava vestits.

Després per la guerra va servir de magatzem de gra, i com que per anar-hi només hi havia un corriol van obrir un camí per anar-hi. Nosaltres el vam acabar d'obrir del cementiri a Can Cases. Llavors vam tancar el cementiri.

De la capella, de fer els salvaconductes; de tot ens havíem ocupat a casa. El salvaconductes era com el DNI d'ara, l'havies de portar sempre a sobre.

El meu pare quan tocava les campanes les feia cantar. Pel mal temps pujaven al campanar a tocar.

Llavors es tocava "migdia" cada dia, i ho feia una setmana cada família. Clar no hi havia rellotges, l'horari anava pel sol.

Nosaltres el primer rellotge que ens vam comprar, que encara guardo, el varen comprar amb el que van cobrar de dues gallines.

Es tocava "per foc", quan es "trillava", per la Festa major, a bateig... Cada cosa tenia un toc diferent. El meu pare en sabia molt les feia parlar aquelles campanes. Les tocaven des de dalt amb una corda a una mà i el badall a l'altra. Són molt maques les campanes de Canelles . Hi ha els noms escrits. Una es diu Engràcia y l'altra Esteve. Ara tenim llum al campanar, és molt bonic.

De l'església se n'encarregava una mica tothom, però les claus sempre les teníem a casa.

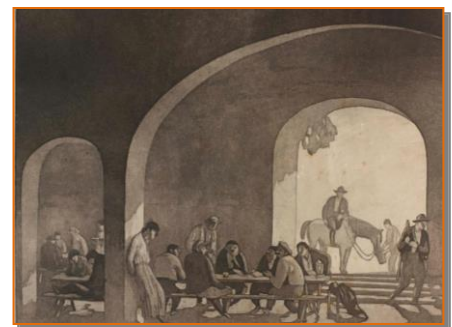
En un despatx compartit amb la sagristia, durant molts anys, un cop per setmana, hi venia la metgessa de Navata a passar visita a la gent del veïnat que ho necessitava. La Senyora Milagros Cuesta, és encara molt apreciada per la gent. Tothom li deia Mila afectuosament. Era una veritable metgessa de capçalera, puig coneixia d'anys i panys a tots els veïns.

A mesura que la gent anava marxant del poble, i per necessitats d'atendre molta més població, la metgessa va deixar de venir ja en els últims anys del segle XX.

L'Hostal dels Ous

Per allà hi passa el camí ral que va de Besalú a l'Escala. Baixaven els carros de Besalú i allà a l'Hostal dels Ous, es paraven per fer menjar i descansar les bèsties. I les persones també menjaven alguna cosa. Com que sempre aquella gent tenien només ous, truita, ous ferrats... L'hi va quedar com "l'Hostal dels Ous".

Tenien unes quadres per deixar reposar els animals i si se'ls feia de nit es quedaven allà.

Preguntats pel nom de la seva casa em diuen: - Això de Can Quelic ve perquè a la família els homes tots eren Miquels. Als Miquels la gent acostuma a dir-los "Quels", i la casa al final es va quedar amb Can Quelic ,encara que la família es digui Brugués.

També tenim Can Borrasic, i d'altres Com Can Vidalic...

(El sufix "ic" té el significat de "relatiu a" o "pertanyent a", és comunament emprat en aquest territori)

Els Llamps

Per aquesta zona quan hi ha tempesta hi acostumem a caure molts llamps.

Com que no hi havia parallamps hi van morir dues persones de can Vilert, per un llamp.

Era costum entre la pagesia a muntanya, que quan feia mal temps, es posaven les destrals enlaire per espantar-lo, i lliurar-se de llamps i tempestes.

El Riu

Hi anàvem a rentar els budells dels porcs, a buscar menjar pels conills. Quan passaves pel mig del riu aquelles pedres eren precioses, quan tenies set bevies d'aquella aigua que era igual que sortida de la font, i ara fins la l'olor puja a casa.

Vivíem també de la pesca, pescàvem a l'encesa, a l'enfila no; hi havia gent que ho feia, però feia molt de mal això, sacades de peix i llavors es tirava. Nosaltres agafàvem l'ham, agafàvem tres o quatre peixos. Fèiem una pasta amb aigua ardent, llet, sucre, farina, ben feta i ben pastada i quan volies anar al riu preparaves la canya i l'ham, engrunaves la pasta, en posaves a l'ham, i el llançaves al riu; i tots els peixos venien.

Després com que no hi havia llum no hi havia radio, ens posàvem tota la família a la vora del foc, en un escó d'aquells i allà jugàvem a cartes o esclovellàvem blat de moro.

L'Electrificació

El llum va arribar el 1963, llavors vam fer un pou per tenir aigua i vàrem poder començar a rentar-nos la cara (*riu sorneguera.. ja ja ja..*)

El Sr. Noguera de Romanyà (l'avi) que també té dos masos a Canelles, va venir per parlar de la llum, vam parlar-ne. Costava 300.000 ptes donar l'alta i el transformador. Aquest Sr. que tenia línies de la Hidroelèctrica, que passen pels seus camps, i que no els hi havia cobrat res va intercedir a l'Hidro.

Ens van posar la línia d'alta per 65.000 ptes, però ens vam haver de fer el transformador. Els fills ells els volien posar de coure, i després els van posar d'estendre roba. Per això era més barat. Nosaltres amb en Borrasic fèiem de manobres, amb en Quin Carreter i anàvem a buscar l'aigua al pou de St. Joan, amb uns bocois per fer el transformador de 10 Cv i fins al cap d'uns anys no es va fer el canvi.

La primera llum ens va costar 5.000 ptes. i a Can Àlguem 19.000. Però nosaltres vam haver de pençar. El vàrem inaugurar amb el Sr. Noguera i la seva dona menjant un flam.

D'aquell dia endavant vam començar amb els electrodomèstics.

El poble ha anat canviant...

Quan érem petits després de la guerra, havíem d'anar a buscar la ració a Navata. Una xocolata que semblava sorra, tabac, sucre vermell...

Estàvem sense aigua, sense llenya, perquè la llenya de les oliveres també la veníem i no en quedava per fer foc. I no podies disposar de la llenya dels boscos dels altres sense permís.

Abans els boscos eren nets, els de Can Àlguem feia una tallada de boscos cada 5-7 anys. Cada any un tros, i quan tornava a començar ja feia 5-7 anys. Quedaven nets.

El papa quan anava a esporgar feia feixos, i els portava a la bòbila i com a recompensa portava obra.

Ara veus tots aquells pins amb les branques fins a baix, que no poden treballar, els boscos bruts. Ara serà tot alzina, però abans hi havia molt de pi i ara no se si és per la secada que no germina. L'esquirol és "el jefe" de plantar pins, però com que d'aquests animalons quasi no n'hi ha... Tampoc veus pinsans, llangardaixos. És tot una cadena perquè ara hi ha totes aquelles àguiles o aguilotos que no troben gaire re, ni serps, ni remats, perquè ara a les ovelles mortes les porten a cremar... L'únic que queda és el porc senglar.

La gent del poble marxa...

El jovent es casava i marxaven, alguns eren masovers i buscaven alguna altra cosa cap a la ciutat. Cap al 1965 encara hi havia força gent al poble, però quan va començar a haver-hi cotxes la gent anava marxant.

Els primers que varen marxar, potser van ser els de mas Juncarol, en Cruanyes, que es van fer una casa allà a les Forques. I antes o després en Pere de Can Àlguem, l'Eudald de Can Geli.

La gent que va marxar no ha tornat. Nosaltres en fer-nos grans hem buscat més comoditats. Aquí a Pontós hi ha botiga (es refereix a "l'estanc", que també era oficina de correus i botiga de queviures, fins que la família que ho portava es va jubilar) tens el metge tres cops per setmana...

A casa no hi havia pou, hi havia cisterna. Agafàvem també aigua del pou de Can.(?) , però es va vendre. D'aquell pou sortia una aigua tan fresca, gelada, no hi havia contaminació, o potser no ho sabíem.

Nosaltres mateixos ens destruïm. Creieu que som més feliços amb aquestes comoditats que tenim? Abans tenies una conformitat i no ambicionaves, com ara és anar endavant, endavant, i després altres 15 o 20 passes enrere.

A mi m'agradava molt aquell temps. Jo amb un TBO , un xuixo, un tall de pa blanc... era feliç.

Canelles ara forma part de Navata

Romanyà i Canelles tenien ajuntament. Perquè a casa hi havia una carta d'un tal Miquel, que era secretari, que ho deia. Romanyà va passar a Pontós i Canelles a Navata, però no se exactament quan.

Quan els de Navata es volien emportar Canelles, a casa teníem un l'escrit que tenia els segells dels ajuntaments de Romanyà i de Canelles deia alguna cosa així " *Vuestra majestat ha de entender que Romanyà i Canelles estan muy unidos y no quieran separarse, y que cada vez hay mas casas y mas gente.(..)*"

festa de canelles, agost de 2019

ELS ORÍGENS

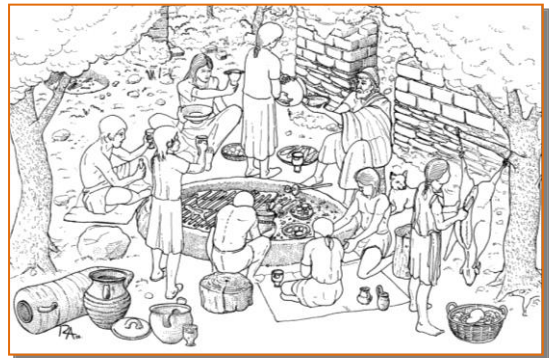
El Poblat Ibèric del Mas Castellar.

Que aquest territori ha estat habitat des de fa molts i molts segles ho testimonia El Poblat Ibèric del Mas Castellar. També dit : El Graner de l'Empordà.

D'ençà que es van iniciar les excavacions al Mas Castellar, pertanyent al municipi de Pontós, programades l'any 1991 s'han posat al descobert 5 fases d'ocupació corresponent a 5 poblacions diferents. Totes elles dins l'Època Ibèrica completa, iniciada a finals del s.VII ac, fins a principis del s. II ac. Les últimes campanyes d'excavació han posat al descobert una d'aquestes ocupacions, la qual correspon a un moment molt important de les bones relacions comercials dels indígenes amb la colònia grega d'Empúries (segle V aC), i això va repercutir en la vida urbana i camperola de l'Empordà, amb l'organització del territori i l'acumulació d'excedents agrícoles sense precedents.

La prova és que s'està posant al descobert un edifici singular d'uns 140 m2, amb un patró completament diferent i de forta influència mediterrània. La magnitud de l'edifici compensa també la troballa de materials de diferents procedències: grega, cartaginesa, púnica, així com del Sud de França, Itàlia i de la Península Ibèrica. Aquest edifici fou derruït per un incendi, en un moment de conflictes interns, i a sobre d'ell es va implantar un poblat fortificat, molt comú als poblats que coneixem en el territori. Aquest poblat fortificat va tenir una durada molt curta (principis del s.IV), i les bones relacions comercials es van tornar a implantar en el territori empordanès fins al seu abandonament a principis del s.II aC.

Lloc Canelles i L'ermita De Sant Esteve

El poble de Canelles, és a l'extrem meridional del terme de Navata, a la vora del Fluvià, format per un escampall de masos entre aquest riu i la riera d'Àlguema, i un reduït grup de masies prop de l'església parroquial, en un replà enlairat sobre el Fluvià, què al seu pas per aquesta zona forma amplis meandres.

Ès ja Esmmentada al 855 com a possessió del monestir de Santa Maria de la Grassa, a la Catalunya Nord.

El Nom

La interpretació més acceptada es que deriva del llatí "*Canna*" {canyetes} . I derivar en Cannellas . Hi ha historiadors que diuen que també podria ser "*Canyer*", és a dir lloc ple de canyes.

Per altra banda tenim *Cafio* : raig, broc, canó, o *canella*. La necessitat de distingir els múltiples derivats de *canna* explica la l'absència, de la *ny*.

El doll, o dolls, de la font que omple encara el vell safareig, sota de Can Casses, devia tenir un *cafio*, potser fet amb una grossa *canna* , per on rajava l'aigua. O potser hi havia més d'una deu.

Sigui l'origen per les canyes o les deus d'aigua, el resultat en el vocabulari popular és el mateix.

El que si se sap és que en aquest indret, durant els temps que durà l'ocupació Sarraïna, van propagar-se tantes canyes que arribaren a ser un bosc, i d'aquí segurament sorgeix el nom col·loquial.

La presència de tantes canyes fa sospitar que el lloc era molt humit. La canya necessita que la terra sigui prou molla per créixer. Per tant cal suposar que hi havia força recs procedents de diversos punts d'afluència d'aigua.

La gran quantitat de canyes que hi creixien eren molt útils per als diversos treballs dels "pagesos", que s'anaven instal·lant durant la Baixa Edat mitjana. També les fonts i la proximitat amb el riu, feien de l'indret un bon lloc per a viure.

Segons documents antics, que parlen de les propietats i dels homenatges que devien els *Barons de Navata* als Comtes de Besalú i Girona, els assentaments humans de Canelles va precedir als Navatencs.

Aquestes terres van ser repoblades després de l'ocupació Sarraïna. Tan bon punt els àrabs van ser foragitats de la comarca, les terres van quedar en poder del rei de França, que llavors era Carlemany. Aquest va repartir les terres entre la gent que volia conrear-les. Generalment per "aprisió", és a dir que qui treballava la terra durant 30 anys restava propietari.

Un monjo del monestir de La Grassa, que es deia *Ademund*, va adquirir les terres per aprisió i va fer edificar l'església dedicada a Sant Esteve i Sant Pelegrí.

Les terres ermes de Canelles atrauen pagesos, que comencen ocupar-les i a conrear-les gràcies a aquesta colonització inicial.

Després van seguir els camps del vilar anomenat Àlguem, fins a les terres de la vila que en diuen *Castelet*, i fins a la font i el torrent dels termes de Romanyà.

Temps era temps, Canelles era un poble important, més que Navata; ajudava que hi passava (i encara passa) el Camí Ral. Que comunicava l'Empordà i les seves principals viles, i els seus ports i mercats, amb la Garrotxa i el Gironès.

Un vestigi d'aquells temps del transit de comunicació entre comarques és "l'Hostal del Ous", masia situada a 800m. del nucli principal. A on els traginers hi feien parada de camí cap a les terres interiors o cap a mar.

El cognom derivat de traginer: "trayter", es comú en algunes famílies d'aquí.

L'Ermita de Sant Esteve

Sant Esteve, Màrtir

Stephanos, kelil, va ser un protomàrtir. És un sant del cristianisme. No se sap segur quin era el seu nom però sí que significava *corona*, d'aquesta manera, com que es considerava un jueu hel·lenitzat, se li atribuï el nom grec Stephanos, en arameu, kelil, i en català, *Esteve*.

Va predicar l'evangeli a la comunitat dels hebreus procedents de colònies hel·lenitzades a la sinagoga de Jerusalem. El missatge d'Esteve va ser entomat com una agressió a la Llei i se l'acusava de dir *paraules blasfemes contra Moisès i contra Déu*.

Una població agitada com la del Jerusalem d'aquell temps, provocà que els més excitats el portessin davant el Sanedrí i allà va fer un discurs carregat de fogositat i imprudent, considerat inadmissible per una assemblea encarregada de vetllar per la tradició i la Llei, per la qual cosa l'acabarien matant.

Segons està escrit en el llibre dels fets dels Apòstols, "En sentir-lo, els membres del Sanedrí estrenyien les dents i es corsecaven de ràbia contra Esteve i es van tapar les orelles i s'abraonaren tots alhora contra ell".

Un grup d'exaltats el portaren als afores de Jerusalem i l'apedregaren.

La “invenció” del cos de sant Esteve

Algunes parròquies que tenen el protomàrtir sant Esteve com a titular, celebren la seva Festa Major el 3 d'agost i no l'endemà de Nadal com semblaria escaure's millor. Aquest fet es deu a la circumstància, poc habitual en el santoral, que sant Esteve té dues dates per festejar-lo. En el cas que tractem és la commemoració de *la invenció*, és a dir la descoberta miraculosa del seu cos.

Iacopo da Varazze explicava a “*La Llegendà Àuria*” que un personatge anomenat Gamaliel que havia recollit el cos de sant Esteve, del lloc on havia estat lapidat i l'havia enterrat al seu propi sepulcre. Gamaliel, segles després, es va aparèixer durant tres nits seguides a un sacerdot de Jerusalem, de nom Llucià. En aquestes li va indicar el lloc on estava enterrat Esteve. Aquests fets van tenir lloc entre el 3 i el 20 de desembre del 415.

El dia després de Nadal, també se celebra la festa de Sant Esteve a Catalunya, és tradicional que la família es reuneixi a menjar amb l'altra meitat que no havia pogut el dia anterior. Al Principat és tradicional menjar canelons de primer i pollastre farcit o tall rodó de segon. De postres sempre cauen neules i torrons.

Hi ha una tradició prou estesa que fa que els més menuts de la casa hagin d'enfilarse damunt d'una cadira per dir un vers en veu alta. Si a la gent gran els agrada, el nen s'endurà uns quants diners de premi.

Un punt estratègic

En general moltes ermites romàniques tenen la particularitat de connectar-se visualment entre elles. St. Esteve té una esplèndida panoràmica, des de es pot atalaiar altres ermites en quasi totes direccions.

De Construcció Romànica. L'església de Sant Esteve és un edifici d'una sola nau amb absis semicircular i coberta de teula a dues vessants. El parament de la façana principal es trobava amagat per una capa de calç, que es va treure en la restauració que es va fer de l'església el 1992.

La porta d'accés està situada al centre; és d'arc de mig punt amb motllura guardapols superior. Al damunt de la porta hi ha una petita finestra d'arc de mig punt, amb motllura guardapols i ampit sobresortint.

És remarcable la utilització decorativa del maó a la façana (motlures i coronament esglaonat).

A l parament de la banda de migdia hi ha afegits la sagristia i el campanar, de construcció molt posterior a la de la resta de l'església.

L'absis té una petita obertura d'arc de mig punt. A l'interior, la nau té volta de canó al tram més pròxim als peus i apuntada a la banda de llevant propera al presbiteri.

L'actual edifici és romànic, d'una nau amb absis semicircular, però ha sofert nombroses reformes (la façana i el campanar són del segle XVIII). L'obra romànica s'evidencia més a l'interior, en dues etapes constructives diferenciades (una, a ponent, tram cobert amb volta de canó i un parell d'arcades cegues a cada costat, sobre pilars i impostes de bisell, del segle XI; l'altra, de volta apuntada, a l'extrem oriental de la nau, amb l'absis de carreuada amb coberta de quart d'esfera, de la reconstrucció parcial del segle XII).

Les parets laterals estan buidades per dos arcs a cada una, com si hi hagués intenció de construir-hi una altra nau a cada banda.

Segons escrits de l'època, sembla ser que l'ermita fou perjudicada pels terratrèmols del segle XV. I això podria explicar els contraforts laterals, que són poc habituals en les ermites romàniques.

L'edifici actual és, en les seves estructures originals, un temple romànic dels segles XII- XIII, encara que molt modificat en èpoques posteriors. La façana i el campanar daten del segle XVIII, època en què segurament també va ser bastida la sagristia (*a la llinda d'una finestra apareix la data de 1774*).

NAVATA

El document més antic cita el nom de Navata de manera indirecta, com a límit d'una possessió dita: Vil·la o Feu de "Llebrers". Es tracta de la donació feta pel bisbe Gotmar de Girona, a la seu gironina, el 10 de maig de l'any 948, de la vil·la anomenada Leporarios que tenia un terme situat a l'extrem de migdia de l'actual municipi de Navata, ja que hi consta que limitava amb els rius Fluvià i Algama, amb els termes de l'actual veïnat de la Palma (Batipalmas), Orfes i Espinavessa (a més d'altres noms d'afrontaments més difícils d'identificar), i pel nord amb el torrent que dividia Leporarios de les terres d'Oliveda i Navata (*sembla força clar que el lloc d'Oliveda, després mas Oliveda, documentat als segles XI i XII, era el veïnat de masies disperses de l'entorn de l'actual mas Camps, abans mas Ferrer*).

Navata té un referent poblacional en el seu Castell. Les ruïnes del castell de Navata es troben a uns dos quilòmetres al sud-oest de la vila. Està documentat que entre 1072 i 1093 Bernat Adalbert prestà homenatge al bisbe Berenguer pel castell i l'església de Navata.

El 1968 Navata era cap d'una batllia que incloïa els llocs d'Ordis, Espinavessa i la Palma (*a l'altre costat del riu, enfront de Canelles*) i continuava en possessió dels Rocabertí.

L'any 1019 la parròquia de Sant Pere de Navata va ser lliurada a la canònica de la Seu de Girona, i el 1089 el senyoriu de Navata deixà constància de la restauració de la vida monàstica a la zona de Santa Maria de Lledó. El topònim definitiu sembla que no consta com a tal fins a documents de l'any 1090. L'origen de la vila s'ha de buscar en l'any 1283, quan s'hi funda un orde hospitaler per atendre els pobres, al voltant del qual s'anà teixint un conglomerat de cases i petites indústries artesanals.

La llegenda "Del Cor Menjat".

Na Saurimonda, (*Filla dels Barons "Bernat" Adalbert de Navata i Maria de Peralada. Nascuda als voltants de 1178, va morir després de 1221*). Va ser protagonista involuntària de la llegenda que diu així:

"Guillem de Cabestany fou un cavaller de la comarca del Rosselló, que limita amb Catalunya i amb el Narbonès. Fou un home molt agradable en la persona, i molt famós en armes, cortesia i servei.

I hi havia en la seva comarca una dama que es deia na Saurimonda, esposa de Ramon de Castell-Rosselló, que era molt noble i ric, dolent, brau, ferotge i orgullós. I Guillem de Cabestany estimava la senyora per amor, i sobre ella cantava i feia les seves cançons. I la dama, que era jove, gentil, alegre i bella, l'estimava més que res al món.

I això fou dit a Ramon de Castell Rosselló; i ell, com home irat i gelós, investigà el fet i va saber que era veritat, i va fer guardar l'esposa. I un dia, Ramon de Castell Rosselló va trobar Guillem de Cabestany que passejava amb poca companyia, i el va matar; li va fer treure el cor del cos i li va fer tallar el cap; i va fer portar el cor a casa seva, i també el cap; i va fer rostir el cor tot posant-li pebre, i el va fer donar a menjar a la seva esposa.

I quan la dama el va haver menjat, Ramon de Castell Rosselló li digué: "Sabeu què és això que heu menjat?" I ella digué: "No, sinó que era una vianda molt bona i saborosa." I ell li digué que era el cor de Guillem de Cabestany allò que havia menjat; i, per a que ho cregués millor, va fer portar el cap davant d'ella.

I quan la dona veié i sentí això, va perdre la vista i la oïda. I quan tornà en si va dir: "Senyor, m'heu donat tan bona menja que mai més no en menjaré d'altra." I quan ell sentí això, va córrer amb la seva esposa i volgué donar-li al cap; i ella va córrer cap a un balcó i es deixà caure a baix, i així va morir.

Pel Rosselló i per tota Catalunya va córrer la nova que Guillem de Cabestany i la dona havien mort tan traïdorament, i que Ramon de Castell Rosselló havia donat el cor de Guillem a menjar a la dona.

Fou molta la tristor per totes les comarques; i la queixa va arribar al rei d'Aragó, que era senyor d'en Ramon de Castell Rosselló i d'en Guillem de Cabestany. I vingué a Perpinyà, al Rosselló, i va fer que en Ramon de Castell Rosselló es presentés davant d'ell; el va fer agafar i li va prendre tots els seus castells i els va fer destruir, i li va prendre tot allò que tenia, i el va posar a la presó.

Després va fer recollir Guillem de Cabestany i la dama, i els va fer portar a Perpinyà i posar en un monument davant la porta de l'església; i va fer dibuixar sobre el monument com havien mort; i va ordenar que per tot el comtat del Rosselló, tots els cavallers i les dames els fessin aniversari tots els anys.

Ramon de Castell Rosselló va morir a la presó del rei".

Text recollit d'un document de l'època per Martí de Riquer.

Anar de Cara al Sol com els de Navata

La llegenda, segons Joan Amades diu:

Els de Navata estaven farts d'anar sempre de cara al sol. Tant quan anaven a mercat al matí, com quan tornaven cap a casa a la tarda. Sempre els venia el Sol de cara.

Un dia van decidir d'enviar uns representants a parlar amb el Sol per mirar de fer-hi alguna cosa.

El Sol s'hi va avenir, però els hi va demanar que canviessin de manera de fer. Que anessin a la tarda i que tronessin al matí.

Els de Navata així ho van fer, i des de les hores mai més els ha molestat el Sol de cares.

PONTÓS

El poble ja és documentat el 979, amb el nom de: PONTONOS. El topònim, que prové de Pontons, té l'origen en l'existència de ponts, etimologia que s'avé amb les característiques del lloc, situat entre dos rius.

En una donació al bisbe de Girona d'un alou situat a Pontonos, del comtat de Besalú. Segons una butlla del papa Benet VIII, del 1017, el monestir de Sant Pere de Camprodon també tenia un alou a Pontós. Els comtes de Besalú també hi posseïen béns. El castell de Pontós tingué una gran importància estratègica perquè es trobava, com el veí de Creixell, en la frontera oriental del comtat de Besalú, davant del d'Empúries. El 1374 la jurisdicció del castell de Pontós i del seu terme fou venuda per

Joan I a Francesc Sagarriga, que també adquirí la baronia de Creixell, a la qual pertanyia Pontós, castell que esdevingué centre de la baronia.

L'antic castell de Pontós (124 m d'altitud), a migdia del poble, ha estat l'origen del barri del Castell. Encara resten prou vestigis d'aquesta edificació per a endevinar-ne la planta, rectangular, molt allargada, seguint la forma del planell superior del turó on és emplaçat. Els murs de llevant i de ponent, que es conserven en un bon tros, són atalussats i tenen sageteres a la part superior. S'hi diferencien paraments de dues etapes constructives, una que podria ser dels segles XII-XIII i una altra de més tardana. No hi ha record del lloc concret on s'aixecava la seva capella de Santa Maria.

Les cases del barri del Castell són dels segles XVIII i XIX, i es construïren aprofitant els murs que restaven de la fortificació.

La Batalla de Pontós

La batalla de Pontós va ser lluitada el 22 de setembre de 1795, i va donar la victòria al general espanyol *José de Urrutia*, contra l'exèrcit francès del general *Barthélemy Louis Joseph Schérer*.

El general José de Urrutia va cridar a la resistència, la resposta es gran i així es veu reforçat amb el poble. Les autoritats catalanes van armar nombrosos voluntaris, i amb els cossos de Miquelets i Sometent, es va fer una incursió estratègica en terreny enemic.

Van capturar el castell de Pontós l'11 de juny de 1795. Quan els francesos ataquen pel flanc esquerre, aquest coratjosament resisteix i aguanta l'atac, a continuació les forces Catalanes reforcen pel centre, i finalment aconseguen la victòria.

ROMANYÀ

El nom del lloc sembla clar que deriva del nom de persona Romanianus, derivat de Romanus.

El poble de Romanyà de Besalú, també dit Romanyà d'Empordà és a la vora esquerra del Fluvià, al sector SW del terme. Els seus masos s'esglaonen pels marges i replans de la terrassa del riu, en molts trams encinglerada.

El lloc, que pertanyia al comtat de Besalú, i la seva església són esmentats el 899 ("Sancti Amaterii ... in villa quae dicitur Romagnano") en un precepte atorgat per Carles el Simple al seu vassall Esteve. El 1017 el papa Benet VIII confirmà l'alou i l'església de Romanyà com a possessió del monestir de Sant Pere de Camprodon.

L'església parroquial de Sant Medir i Sant Celdoni de Romanyà és romànica, del segle XII, d'una nau amb absis semicircular, que ha sofert algunes reformes tardanes (segle XVIII) i ha estat restaurada. Pocs metres al N de l'església parroquial, prop d'una font, hi ha el santuari de la Mare de Déu de Lorda (1890).

A migdia de l'església hi ha el Mas Roca, amb elements medievals. La masia anomenada el Castell, a ponent del terme, vora el rec del Castell, que fa de límit amb Navata, i prop del poblet de Canelles, d'aquest darrer municipi, conserva alguns elements de fortificació; és un edifici del segle XVII, amb un fragment d'aparell, inserit en el mur de llevant del mas, que podria ser medieval. En aquest lloc hi devia haver una petita fortalesa, precedent de la masia fortificada, a la primeria del segle X, ja que un document del 914 precisa que el vilar de Canelles limitava amb el terme de la "*villa que dicunt Castelet* " fins a la font i el torrent i el terme de Romanyà. Sembla que cal identificar aquest lloc de Castelet amb el mas del Castell. El torrent esmentat, que neix d'una font, ha de ser el rec del Castell, el qual fa de límit termenal.

Sotracs Històrics

La pandèmia de pesta bubònica

La de 1348, coneguda com la Pesta Negra, va constituir, per la magnitud de les seves seqüeles, una catàstrofe excepcional a escala del Vell Continent.

Es va caracteritzar per la universalitat del seu contagi, ja que va trencar les fronteres geogràfiques i socials, i va provocar una forta contracció demogràfica tant a la ciutat com al camp.

Després d'aquest sotrac biològic, el bacil, que havia esdevingut endèmic, va rebrotar amb regularitat dramàtica i va provocar pèrdues poblacionals selectives: les pestes de 1362 i de 1371, per exemple, serien recordades respectivament com la “mortaldat dels infants” i la “mortaldat dels mitjans”, termes que evoquen el segment d'edat que cascuna va segar.

Les epidèmies, en el segle XV, van experimentar importants canvis d'agent i de vector: la pesta bubònica va cedir protagonisme a altres malalties infeccioses com la verola, el tifus, la tuberculosi i el xarampió. Les batzegades biològiques provocades per aquestes noves patologies, encara que inferiors al de la Pesta Negra, van ser forts. Les guerres, un clima generalitzat de violència i les fams van contribuir també a ajornar el redreç demogràfic. Arran d'aquesta combinació d'adversitats, Catalunya, segons el càlcul més fiables, hauria perdut, en cent cinquanta anys, la meitat de la seva població: els focs fiscals hi van passar, entre 1347 i 1497, de 119 205 a 56 089.

El capgirell poblacional va ser més intens al camp que a la ciutat, ja que les petites comunitats rurals estaven força menys organitzades davant les guerres, els saqueigs, fins i tot, i les fams. La crisi va provocar a la ruralia importants canvis demogràfics, econòmics, socials i polítics. Les calamitats van accelerar la mobilitat, van agilitar els corrents migratoris cap a les ciutats i les contrades més fèrtils.

El fogotament de 1378, demostra que, trenta anys després de la Pesta Negra, les contrades menys poblades eren, en aquest ordre, la Ribagorça, el Solsonès, la Ribera d'Ebre, el Capcir, el Pallars, el Berguedà, les Garrigues, la Terra Alta, Osona, el Conflent, el Ripollès i la Noguera, amb menys d'1,25 focs fiscals per quilòmetre quadrat. Les densitats més altes, superior als 3 focs fiscals per quilòmetre quadrat, corresponien, en canvi, al Rosselló, el Tarragonès, l'Empordà, el Gironès, la Conca de Barberà i el Maresme. La cota màxima, 54,6 focs fiscals per quilòmetre quadrat, l'ostentava el Barcelonès.

La gent fluïa, doncs, des de les contrades d'alta i mitjana muntanya cap a les terres baixes litorals i les planes fluvials, més adients per a la cerealicultura i el regadiu, i vers els grans nuclis urbans.

Els terratrèmols

Tenim notícies dels d'Olot del 1410 fins a 1430.

Els de l'any 1427 i 1428 es van anar succeint en un espai de temps molt proper. Van ser molt nombrosos també al Nord de la província de Girona. Alguns de caràcter molt destructor.

Aquestes circumstàncies van produir un gran impacte psicològic i una acumulació d'informació, que va afavorir que s'esmentessin només els fets més significatius en els indrets i paratges principals, i no hi hagués en les descripcions el detall de cada sotragada, especificant tots els llocs de categories inferiors a on hi va haver ruïna.

Sabem que l'ermita de Canelles es va veure afectada, és lògic inferir que els habitatges d'aquest indret també ho varen patir.

Això potser podria explicar que en algunes parcel·les trobem alguns desnivells i esborrancs sobtats, i la presència d'espadats, i fondalades en terrenys del flanc que fiten al Fluvià i a la riera Algama.

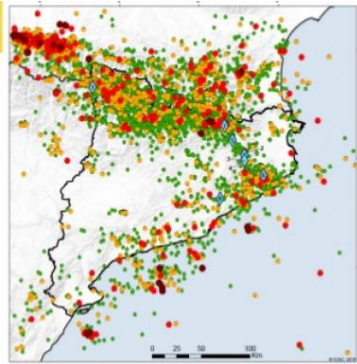
A causa del terratrèmol de 1428, i per tenir una idea de les magnituds de la tragèdia, el Monestir de Sous, a la muntanya d'El Mont es va ensorrar, i també el monestir de Sant Martí del Canigó s'ensorrà totalment.

En un full de pergamí del manuscrit 988 de la Biblioteca del Monestir de Montserrat, escrit amb lletra del segle XV, hi ha escrita la següent nota:

“Fou feta en Cathalunya gran terratremol en l'any M CCCC XVII, e comensa lo vespre del diumenge deks falles lo disapte anit, e dura dos anys continuus, e sovint feyt grans terratremols specialment lo die de nostra dona de febrer de mati ales VIII hores, e caygueren molts hedificis specialment vna vidriera () ho / o/ de sancta maria dela mar en que moriren XXXXII persones”*

*Es refereix al **rosató**, element ornamental de vidre, de la Basílica de Santa Maria del Mar de Barcelona.

El fort terratrèmol del segle XV que es podria repetir

En l'històric de l'ICGC no consten danys greus causats per terratrèmols recentment i la manca de falles importants que creuin Catalunya allunyen aquest perill. No obstant, si mirem segles enrere trobarem alguns precedents importants que fan pensar que, més tard o més d'hora, tornarem a tenir un fort terratrèmol a casa nostra.

El precedent més important el trobem als anys 1427 i 1428, quan una sèrie d'importants terratrèmols amb epicentre entre Camprodon i Puigcerdà van causar destrosses a tot Catalunya i sud de França amb més de 1.000 morts. El més mortífer va ser el del 2 de febrer de 1428 amb epicentre a prop de Camprodon, que va causar moltes víctimes al mateix municipi, a Puigcerdà, a Queralbs i a Barcelona, on va caure la rosassa de la catedral de Santa Maria del Mar.

Les tremolors han deixat tan sols algunes destrosses al Pirineu sense causar víctimes al llarg de les últimes dècades, amb alguns sismes més importants als anys 20 del segle passat a la Vall d'Aran i a la zona del Montseny. La història ens diu, però, que un dia o altre podrem patir un fort terratrèmol a Catalunya, ja sigui aquest segle o més endavant.

La contaminació de les aigües

Poc abans dels anys 90 i fins avui, les aigües subterrànies i per tant els pous de les masies, també són afectats per contaminació amb els irònicament anomenats "Purins". Procedents de les defecacions en les granges de porcs. L'abusi escampall abocat en camps de cultiu i llocs erms sense cultivar ha creat un problema d'abastament d'aigua en totes les poblacions Empordaneses.

Com que les plantes no han assimilat tota aquesta merda que se'ls hi aboca per fer-les créixer amb escreix, els detritus s'han anat esmicolant i filtrant per totes les venes internes de la terra, a molts nivells de profunditat dels corrents d'aigua en l'estratificat.

Això ha passat perquè els pagesos majoritàriament, no van fer cas del [Codi De Bones Pràctiques Agrícoles En Relació Amb El Nitrogen](#), que en el seu dia els hi va fer arribar la Generalitat.

-Rafel Ortiz-
Can Quelic / Canelles
Estiu de 2019

Cronologia Documentada

L'església de Sant Esteve de Canelles ja és esmentada en un diploma de Carles el Calb del 855, com a possessió del monestir occità de la Grassa ("*Sancti Stephani juxta alveo Fluviano*").

El 914 "*Sancti Stephani de villare que vocant Cannellas*" fou restituïda a l'abat Vítiza de la Grassa, que la reclamà al bisbe de Girona, el qual l'havia convertida en parròquia, amb els delmes i les primícies del vilar de Canelles i del *villare Algama* (probablement l'actual mas d'Àlguema, al N de Canelles, prop d'Ordis i la riera d'Àlguema).

Encara el 1119 L'església fou novament confirmada a la Grassa, en una butlla del papa Agapit II (on es precisa que és dedicada a Sant Esteve i a Sant Pelegrí) . El domini d'aquest cenobi perdurà fins al segle XIV.

El dia 1 de març. De L'any 913. En un judici celebrat a l'església de Santa Maria de Girona, en presència dels bisbes Guigó de Girona i Toderic de Barcelona, del comte i marquès de Sunyer II d'Empúries i d'un gran nombre de clergues i nobles, Guitizà, abat de la Grassa, reclama la possessió de l'església de Sant Esteve de Canelles, terme de Navata.

Anys després el 932. El Dia 27 d'abril. Sesgut dona al monestir de la Grassa o al de Riudaura unes terres que té a Canelles.

Any 932. 22 de novembre. Elpric dona a les esglésies de Santa Maria de l'Orbieu (monestir de la Grassa) i Sant Esteve de Canelles una vinya i una peça de terra, que té per compra en el comtat de Besalú, dins el terme de Canelles. Fa la donació per a remei de la seva ànima.

Juliol.de 944. El rei Lluís IV de França, per mitjà d'un precepte, confirma al bisbe Gotmar de Girona les seves possessions, entre les quals la vil·la dita Llebrers (terme de Navata), en el comtat de Besalú.

10 de maig de 948.. Gotmar, bisbe de Girona, dona a l'església de Santa Maria de la seu de Girona la vil·la dita Llebrers, situada en el comtat de Besalú, que posseeix per herència dels seus pares, per compra i per precepte del rei Lluís.

El 963. 11 de setembre. Sunifred, comte de Besalú, dona al seu fidel Fredeló i a l'esposa d'aquest, Gerberga, l'alou que té per precepte reial i per successió del seu germà Guifré en el comtat de Besalú, en els termes de Navata i "Cacavaz".

966. 26 de juny. Miró, comte de Besalú, dona a l'església de Sant Esteve de Canelles (terme de Navata) una vinya que té en el comtat de Besalú, en el terme de "Ballsellas".

1019. El bisbe Pere de Carcassona donà la parròquia de Sancti Petri de Navata amb totes les seves pertinences a la canònica de la seu de Girona. (*ACG, Cartoral de Carlemany, núm. 79.*)

El 1031. Adalbert Gausbert comprà un alou situat al nord de Navata al comte Guillem I de Besalú.

El 1070. 23 de desembre. Donació que fa Guillem Pere a Santa Maria de Vilabertran d'unes cases enrunades i una de construïda que constitueixen tota la possessió que l'atorgant té a la parròquia de Sant Pere de Navata, indret de Villar Oliveta, del comtat de Besalú

L'església de Sant Esteve de Canelles apareix documentada des del segle IX, com a possessió del monestir de Santa Maria de la Grassa. Sembla que aquest domini va durar fins al segle XIV.

A la segona meitat del mateix segle Sant Esteve de Canelles consta ja com a església parroquial. Així fou una parròquia fins a mitjans del segle XVI. Posteriorment fou sufragània de Romanyà d'Empordà (Pontós), i ja no figura en els nomenclàtors del segle XVII.

El 16 de setembre de 1432. Sant Llorenç del Mont (o de Sous, Alt Empordà). La Visita Pastoral efectuada a l'església del monestir de Sant Llorenç del Mont, de l'orde de Sant Benet, revela que el monestir i l'església són totalment destruïts a causa del terratrèmol i del descuit envers l'edifici de l'abat anterior a l'actual.

-ADG, *Visites Pastorals, 1432, fol. 38r.*-

Algunes Referències bibliogràfiques:

Autor	Any	Títol
Badia i Homs, Joan	1985	L'Arquitectura Medieval de l'Empordà. Alt Empordà
Vigué, Joan	1990	Catalunya Romànica. L'Empordà II
Font i Verdaguer, Pere	2004	Pontós: Passat i Present
Marquès i Casanovas, Jaume Constans i Serrat, Lluís	1985	Navata
Carme Olivera i Lloret, Antoni M. Roca Rosell	1996	Investigació de terratrèmols històrics a Catalunya. Efectes sobre el patrimoni arquitectònic
Museu d'Arqueologia de Catalunya, Girona.	1998	El Graner de l'Empordà Mas Castellar de Pontós a l'edat del Ferro
Alexandre Olivar	1989	Sobre els terratrèmols de 1427 i 1428 a Catalunya
Martí de Riquer	1975	Los trovadores. Vol. II. Barcelona. Planeta

Referències dels webs, de la informació donada:

http://www.sindic.cat/site/unitFiles/4255/Informe%20purins%20a%20Catalunya_cat_ok.pdf

<http://navata.cat/destinacio/nucli-historic-de-navata>

http://www.igc.cat/web/files/IGC_2006_sismologia_segles.pdf

<https://www.catalunymedieval.es/mapa/alt-emporda>

<https://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0052089.xml>

https://ca.wikipedia.org/wiki/Esteve_m%C3%A0rtir

<http://www.joanarimanyjuventeny.cat/>

<http://humoristan.org/ca/autores/junceda/imagenes/>

<http://www.agroteritori.org/web2/?p=814>

(continuarà...)